

ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ В ОСВІТІ

УДК 159.924.7

DOI: 10.31558/2786-8745.2022.1(1).4

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ ОСІБ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ З РІЗНИМ РІВНЕМ УСПІШНОСТІ

Вікторія Оверчук, Марія Худа

Анотація. У статті представлено теоретичний аналіз дослідження проблеми самоставлення як в зарубіжній так і у вітчизняній психології. Самоставлення визначено як специфічне, стійке ставлення людини до власного «Я», яке проявляється в особистісній, емоційній, соціальній і поведінковій сферах життєдіяльності.

Зазначено, що феномен самоставлення нерозривно пов'язаний із становленням особистості як реального самоусвідомлення суб'єкта. Розглянуто проблему формування самоставлення та його зв'язку із успішністю у осіб юнацького віку. Розкрито основні визначальні характеристики самоставлення в юнацькому віці. Зроблено висновки, що самоставлення здійснює детермінації соціальної поведінки, впливає на успішність будь-якої діяльності та особистісної самореалізації людини.

Розглянуто роботи таких учених, як О. Камінської, А. Мирошніченко, Т. Слабко, К. Хоменко, Р. Бернса, У. Джеймса, К. Роджерса, М. Розенберга, Д. Хатті. Проведена діагностика визначення особливостей самоставлення осіб юнацького віку. Наведено результати емпіричного дослідження, яке включало дослідження за методикою «Дослідження самоставлення» С. Пантілеева та В. Століна, студентів третього року навчання Комунального закладу вищої освіти «Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу». Згідно з проведеним статистичним аналізом виявлено, що у осіб юнацького віку з різним рівнем особистісної успішності спостерігаються індивідуально-психологічні особливості самоставлення.

Теоретико-прикладне дослідження проблеми самоставлення у юнацькому віці показало, що саме цей феномен виступає як вирішальний компонент формування «Я» людини, який впливає як на особистісні риси, так і на цілі, поведінку, діяльність тощо. Запропоновано корекційні заходи для покращення самоставлення осіб юнацького віку, які можуть використовувати педагоги та психологи.

Ключові слова: самоставлення, особистість, корекція, юнацький вік, педагоги, психологи, освіта.

Постановка проблеми. Однією з найбільш значущих і актуальних тем у психології можна вважати проблему самоставлення особистості. Прийняття себе, позитивне ставлення до себе є умовою гармонійного існування та високого рівня

розвитку самоідентифікації особистості.

Феномен самоставлення нерозривно пов'язаний із становлення особистості як реального самоусвідомлення суб'єкта. Самоставлення здійснює детермінації соціальної поведінки, впливає на успіш-

ність будь-якої діяльності та особистісної самореалізації людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема особливостей самоставлення осіб юнацького віку знайшла своє відображення у роботах вітчизняних та закордонних психологів: Р. Бернса, У. Джеймса, К. Роджерса, М. Розенберга, Р. Уайлі, Д. Хатті, К. Хорні. Дослідженню самоставлення у юнацькому віці присвячені роботи Л. Адамової, Є.Євтушенко, О. Камінської, А. Мирошниченко, Т.Слабко, Н.Степанової, О.Чорнобрової та ін. [1], [3],[5],[6]

Аналіз теоретичних та емпіричних досліджень дозволяє стверджувати, що самоставлення є детермінантою соціальної поведінки, впливає на успішність будь-якої діяльності та особистісної самореалізації людини.

Дослідження ж проблеми самоставлення особистості з різним рівнем успішності набуває особливої значущості і в контексті формування особистості студента на сучасному етапі розвитку суспільства як суб'єкта, що активно опановує суспільний досвід, навчається, набуває професійно важливих компетенцій та особистісних якостей. У зв'язку з цим актуалізується проблема вивчення факторів, що зумовлюють формування адекватного самоставлення в студентському віці та шляхів і засобів корекції цього процесу.

Відповідно до цього нами була сформульована **мета дослідження** – теоретично обґрунтувати та практично дослідити психологічні особливості самоставлення осіб юнацького віку з різним рівнем особистісної успішності.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи та аналізуючи дослідження юнацького віку відомими психологами, ми можемо зазначити, що цей вік розпочинається в період з 15-17 і триває приблизно до 23 років. Він поділяється на два етапи: ран-

ня юність (15-18 років) та безпосередньо юність (18-23 роки). Саме цей віковий період є останньою межею між дитинством та дорослістю. [2, с. 15]

Юнацький вік традиційно вважається періодом інтенсивного розвитку самосвідомості особистості. Цей процес детермінований, з одного боку, внутрішніми закономірностями розвитку, з іншого – об'єктивними обставинами, у яких відбувається становлення особистості. [6, с.198]

На цьому віковому етапі відбувається формування механізму цілетворення, основними проявами якого є наявність у людини певного задуму, плану життя, життєвої мети, проекту цілі, загального досвіду свого буття. [4, с. 27]

Досліджуючи праці психологів, можемо зазначити, що юнацький вік представляється в психології, як один з найбільш важких періодів становлення повноцінної особистості. Головним фактором формування психологічних особливостей розвитку юнаків і дівчат є поява адекватного самоставлення. У працях численних психологів, дослідженнях присвячених юнацькому віку, найчастіше акцент ставиться на елементах розвитку адекватної самооцінки і самоставлення особистості. [1, с.14]

У словнику соціально-психологічних понять, самоставлення розуміється як система емоційно-ціннісних установок щодо власного Я, найважливіший чинник задоволення низки потреб. [1, с. 69] Спільно із позначенням феномена самоставлення вживаються такі дефініції, як: самооцінка, самоповага, самоприйняття, емоційно-ціннісне ставлення до себе і самоставлення. [7, с. 308]

Дослідники зазначають, що важливою особливістю самоставлення, як компонента структури Я-концепції, є відповідність Я-реального та Я-ідеального. Цей елемент

характеризується оцінкою особистості щодо рівня наявності в неї певних якостей, відповідно до певних еталонів. [1, с. 38]

З метою теоретично обґрунтувати та практично дослідити психологічні особливості самоставлення осіб юнацького віку був комплексно спланований і організований експеримент для дослідження.

Експериментальна робота проводилася зі студентами третього року навчання Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж». У процесі формування вибірки експериментального дослідження була залучена реально існуюча статистична група. Загальна кількість досліджуваних склала 34 особи віком 16-17 років.

Для визначення діагностичних завдань було застосовано методика дослідження самоставлення, розроблену В. Століним та С. Пантілеевим та методика кількісного виміру самооцінки С. Будассі. Статистичний аналіз проводився за допомогою критерію Стьюдента.

Для дослідження самоставлення нами застосовувався опитувальник В. В. Століна, який включає наступні шкали.

1. Шкала «S» - інтегральна - вимірює внутрішнє недиференційоване почуття «за» чи «проти» власного «Я»

досліджуваного.

2. Шкала I - самоповаги - об'єднує твердження, які стосуються «внутрішньої послідовності», «саморозуміння», «самовпевненості» і відображає той аспект самоставлення, який емоційно і змістовно об'єднує віру в власні сили, здібності, енергію, самостійність, оцінку можливостей контролювати власне життя і бути самопослідовним, розуміння себе.

3. Шкала II - аутосимпатії - об'єднує пункти, що стосуються «самоприйняття», «самозвинувачення», в яких відображається дружність-ворожість до власного «Я». У змістовому плані шкала на позитивному полюсі об'єднує схвалення себе в цілому, довіру до себе і позитивну самооцінку, на негативному полюсі – бачення в собі переважно недоліків, низьку самооцінку, готовність до самозвинувачення.

4. Шкала III - очікування позитивного ставлення від інших – відображає очікування позитивного чи негативного ставлення до оточуючих.

5. Шкала IV - самоінтересу - відображає міру близькості до самого себе, зокрема, інтерес до власних думок, почуттів, впевненості у своїй цікавизні для інших. [3, с.]

Отримані результати науково-дослідної роботи представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні прояву показників типів самоставлення респондентів за методикою В. Століна, С. Пантелєєва

Показники типів самоставлення	Рівні прояву			Середні показники
	високий	середній	низький	
Внутрішня чесність	9%	85%	6%	5,94
Самовпевненість	9%	91%	-	5,89
Самокерівництво	3%	94%	3%	5,4
Відображене самоставлення	12%	85%	3%	6,16
Самоцінність	30%	67%	3%	6,27

Показники типів самоставлення	Рівні прояву			Середні показники
	високий	середній	низький	
Самоприйняття	9%	88%	3%	5,45
Самоприхильність	9%	88%	3%	5,43
Наявність внутрішнього конфлікту	6%	88%	6%	5,29
Самозвинувачення	6%	88%	6%	5,05

Аналізуючи результати фактичних даних (див. табл. 1) можна зробити висновок, що у студентів загалом усі характеристики розвинуті на середньому рівні.

Фактори самокерівництва та самовпевненості виділяються з поміж інших, що свідчить про те, що студенти розкривають особливості ставлення до свого «Я» залежно від ступеня адаптованості в ситуації. У звичних для себе умовах існування, в яких всі можливі зміни знайомі і добре прогнозовані, людина може проявляти виражену здатність до особистого контролю. У нових для себе ситуаціях регуляційні можливості «Я» слабшають, посилюється схильність до підпорядкування впливів навколишнього середовища.

Найбільш виражені показники самоцінності, які знаходяться на високому рівні. Це свідчить про те, що студенти високо оцінюють свій духовний потенціал, багатство свого внутрішнього світу. Вони схильні сприймати себе як індивідуальність і високо цінувати власну неповторність. Впевненість у собі допомагає їм

протистояти впливам навколишнього середовища, раціонально сприймати критику на свою адресу.

Наступне завдання полягало у аналізі трьох факторів, що може визначити ця методика: самоповаги, аутосимпатії та внутрішньої невлаштованості. Для їх визначення, ми користувалися середніми показниками. До кожного із цих факторів входить різна кількість шкал, тому отримані середні значення ми поділили на кількість шкал у певному факторі.

У результаті ми отримали такі цифри: I фактор, самоповаги (середні значення показників внутрішньої чесності, самовпевненості, самокерівництва, відображеного самоставлення) – 5,85 балів (середнє значення по вибірці); II фактор, ауто симпатії (середні значення показників самоцінності, самоприйняття, самоприхильності) - 5,72 балів; III фактор, внутрішньої невлаштованості (середні значення показників наявності внутрішнього конфлікту, самозвинувачення) – 5,17 балів. (див. рис.1.)

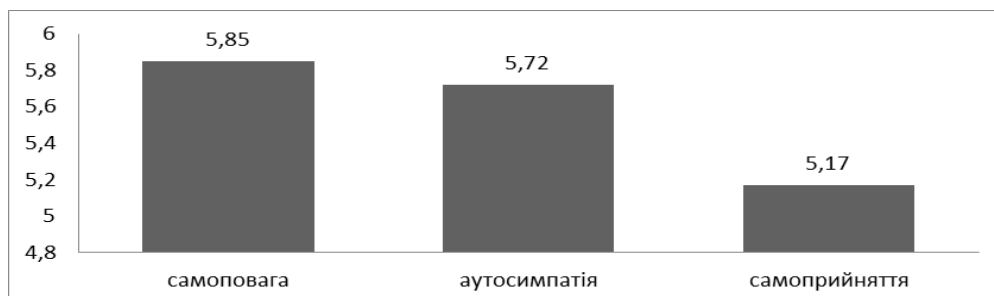

Рис. 1. Середні показники факторів за методикою діагностики самоставлення

Аналіз результатів показує, що у досліджуваній вибірці найсильніше проявляється фактор самоповаги, що виражає оцінку власного «Я» досліджуваних по відношенню до соціально-нормативних критеріїв: моральності, успішності, волі, цілеспрямованості, соціального схвалення.

З невеликим відривом представлений фактор аутосимпатії. Цей фактор відображає емоційне ставлення особистості до

себе. Менше за решту у респондентів проявляється фактор внутрішньої невлаштованості. Опитувані позитивно ставляться до себе, не схильні до самозвинувачення, критики себе своїх дій, думок та намірів.

Наступним етапом нашого дослідження було встановлення взаємозв'язку між самоставленням та успішністю у осіб юнацького віку. Дані дослідження представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Зв'язок показників самоставлення із навчальною успішністю осіб юнацького віку

Рівні успішності	Рівні самоставлення (%)		
	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Низький рівень 60-68 балів	33,2%	49,8%	17%
Середній рівень 75-89 балів	10%	50%	40%
Високий рівень 90-100 балів	-	12,5%	87,5 %

Дослідження показало, що високі показники навчальної успішності корелюють з високими показниками самоставлення. Статистично значущий взаємозв'язок між самоставленням та успішністю наявний на такому рівні статистичної значущості ($p \leq 0,8$). Більш детальний аналіз свідчить, що особи з високим рівнем навчальної успішності мають високий рівень самоставлення, в той час особи, які мають низькі показники самоставлення показали низькі результати у навчанні.

Відповідно до отриманих результатів дослідження та їх інтерпретації, нами були запропоновані корекційні заходи для покращення самоставлення осіб юнацького віку, які можуть використовувати педагоги та психологи.

Рекомендації щодо покращення рівня самоставлення включають поради і щодо групової взаємодії між студентами та щодо роботи з внутрішнім самоставленням студента. Зупинимося коротко на

деяких із них.

1. Заняття в студентській діяльності. Формування самоставлення складається зі становища людини в суспільстві, тому важливо формувати власний імідж та оточення.

2. Зайняття спортом. Спорт підвищує настрій, нормалізує гормональний фон і сприяє покращенню здоров'я, ці фактори сприяють покращенню самооцінки, яка, у свою чергу, входить до структури самоставлення. Також спортивні досягнення сприяють укріпленню позитивного самоставлення.

3. Розвиток внутрішнього світу студента. У цей пункт входить самовиховання, систематизація знань про себе, рефлексія, самонавчання.

4. Розвиток емоційної сфери, що здійснюється за допомогою підвищення самооцінки, впевненості у собі.

5. Участь у групових тренінгах, які мають вплинути на поведінкові, емоційні та когні-

тивні складники самоствавлення. [5, с.123]

Висновки. Теоретико-прикладне дослідження проблеми самоствавлення у юнацькому віці показало, що саме цей феномен виступає як вирішальний компонент формування «Я» людини, який впливає як на особистісні риси, так і на цілі, поведінку, діяльність тощо. Самоствавлення є центральним утворенням особистості в юнацькому віці, від якого залежить психічний розвиток, становлення індивідуальності, формування рис характеру, взаємодія з іншими людьми. Самоствавлення є значущим регулятором поведінки особистості, зокрема, оцінкового ставлення людини до оточуючих і самого себе.

Грамотно організовані корекційні заходи сприяють формуванню адекватного самоствавлення осіб юнацького віку.

Проведене дослідження не вичерпує повністю проблему вивчення особливостей самоствавлення осіб юнацького віку. Перспективами подальшого дослідження є вивчення гендерних аспектів означеної проблеми, а також дослідження особливостей формування адекватного самоствавлення осіб юнацького віку у процесі навчання та соціальної взаємодії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Левицька І. М.* Психологічні особливості впливу образу фізичного «Я» на самоствавлення дівчат раннього юнацького віку : дис. ... д-ра філософії в галузі психології : 053. Київ, 2021. 269 с.
2. *Лисенко Л.* Вікова психологія : метод. рек. Харків : ХНП ім. Г. С. Сковороди, 2020. 113 с.
3. *Метельська Н.* Психологічні основи дослідження та розвитку професійної самосвідомості працівників освіти: метод. матеріали та рекомендації. Полтава, 2019.
4. *Савчин М., Василенко Л.* Вікова психологія. Київ: Академвидав, 2005. 202 с.
5. *Соколова І. М.* Психологічні особливості самоствавлення в студентів психологів.

Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2021.

6. *Спиця-Орищенко Н.* Психологічні особливості розвитку особистості в ранньому юнацькому віці. *Науковий вісник МНУ ім. В.О.Сухомлинського.* 2016.
7. *Шпанар В. Б.* Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007.

REFERENCES

1. *Levytska I. M.* Psykholohichni osoblyvosti vplyvu obrazu fizychnoho Ya na samostavlennia divchat rannoho yunatskoho viku [Psychological features of the image of the physical self influencing the self-improvement of the girls of the early youthful age] : dys. ... d-ra filosofii v haluzi psykholohii : 053. Kyiv, 2021. 269 s.
2. *Lysenko L.* Vikova psykholohiia [Age psychology]: metod. rek. Kharkiv : KhNP im. H. S. Skovorody, 2020. 113 s.
3. *Metelska N.* Psykholohichni osnovy doslidzhennia ta rozvytku profesiinnoi samosvidomosti pratsivnykiv osvity [Psychological foundations of research and development of professional self-awareness of education workers] : metod. materialy ta rek. Poltava, 2019.
4. *Savchyn M., Vasylenko L.* Vikova psykholohiia [Age psychology]: Kyiv : Akademvydav, 2005. 202 s.
5. *Sokolova I. M.* Psykholohichni osoblyvosti samostavlennia v studentiv psykholohiv. [Psychological features of self-attitude in students of psychology] *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu.* 2021.
6. *Spytsia-Oryshchenko N.* Psykholohichni osoblyvosti rozvytku osobystosti v rannomu yunatskomu vitsi. [Psychological features of personality development in early youth] *Naukovyi visnyk MNU im. V.O.Sukhomlynskoho.* 2016.
7. *Shapar V. B.* Suchasnyi tлумachnyi psykholohichniy slovnyk. [Modern explanatory psychological dictionary] *Kharkiv: Prapor, 2007.*

CHARACTERISTICS OF THE SELF-ATTITUDE OF YOUTH PERSONS WITH DIFFERENT LEVELS OF SUCCESS

Viktoriia Overchuk, Mariia Khuda

Abstract. *The article presents a theoretical analysis of the study of the problem of identity in both foreign and domestic psychology. Self-attitude is defined as a specific, stable attitude of a person to his own «I», which is manifested in the personal, emotional, social and behavioral spheres of life.*

It is noted that the phenomenon of self-attribution is inextricably linked with the formation of personality as a subject's real self-awareness. The problem of the formation of self-esteem and its connection with academic performance in young people is considered. The main defining characteristics of self-esteem in youth are revealed. It was concluded that self-esteem determines social behavior, affects the success of any activity and personal self-realization of a person.

The works of such scientists as O. Kaminska, A. Myroshnychenko, T. Slabko, K. Khomenko, R. Burns, U. James, K. Rogers, M. Rosenberg, and D. Hatti are considered. Diagnostics was carried out to determine the characteristics of self-identification of persons of youth age. The results of an empirical study, which included research using the «Self-Assessment Study» method by S. Pantileev and V. Stolin, students of the third year of study at the Communal Institution of Higher Education «Vinnytsia Humanitarian and Pedagogical College», are given. According to the conducted statistical analysis, it was found that individuals of youthful age with different levels of personal success have individual psychological features of self-attitude.

A theoretical-applied study of the problem of self-identification in youth showed that this very phenomenon acts as a decisive component of the formation of a person's «I», which affects both personal traits and goals, behavior, activities, etc. Corrective measures for improving the self-esteem of adolescents are proposed, which can be used by teachers and psychologists.

Key words: *self-determination, personality, correction, youth, teachers, psychologists, education.*

Відомості про авторів:

Вікторія Анатоліївна Оверчук, доктор економічних наук, кандидат психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна
e-mail: vik.over030506@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-7744-9346>

Марія Бориславівна Худа, магістранка 2-го курсу спеціальності 053 Психологія, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця, Україна
e-mail: khuda.m@donnu.edu.ua

Information about authors:

Viktoriia Overchuk, Doctor of economics, candidate of psychological sciences, Professor, Head of Psychology Department, Vasyly' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine

Mariia Khuda, 2nd year master's student, specialty 053 Psychology, Vasyly' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, Ukraine